

РОЛЯ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СРЕДА В ДЕТСКАТА ГРАДИНА ЗА СТИМУЛИРАНЕ НА СВОБОДНИТЕ ДЕТСКИ ИГРИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ХИПОДИНАМИЯТА В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Аксения Тилева

Тракийски университет, Педагогически факултет

ORCID 

Akseniya Tileva – <https://orcid.org/0000-0001-9824-0501>

РЕЗЮМЕ

Детските игри представляват ключов аспект от детството и са важен фактор за развитието на децата. В този контекст целта на настоящото изследване е да проучи ролята на образователната среда в детските градини като фактор за стимулиране на свободните детски игри и за превенция срещу хиподинамията при децата в предучилищна възраст. Предметът на изследването е влиянието на образователната среда в детските градини върху стимулирането на свободните детски игри и предотвратяването на хиподинамията при децата в предучилищна възраст, а обект на изследването е наличието на обособени зони за игра (физкултурни салони) в три области на България – Видин, Стара Загора и Ямбол. Методологията включва комбинирани методи за събиране на данни, включително литературен преглед, анализ на актуална информация, наблюдение на образователната среда в детските градини, анкетиране на педагози. Физическите и педагогическите аспекти са изследвани чрез анализ на статистически данни. Резултатите от изследването очертават дефицити по отношение на образователната среда, от една страна, липса на обособени физкултурни салони в повече от половината от изследваните детски градини, от друга страна, показват недостатъчна педагогическа компетентност у детските учители за оптимално стимулиране на физическата активност на децата. В заключение изследването подчертава ключовата роля на образователната среда в детските градини за стимулиране на детските игри и предотвратяване на хиподинамията. Необходимостта от предприемане на мерки за превенция на този проблем е ясно изтъкната. Анализирани са физическите и педагогическите аспекти на образователната среда, представяйки примери за добри практики и иновации, които могат да се приложат успешно за стимулиране на свободните детски игри.

Ключови думи: образователна среда, физическо развитие на децата, свободна детска игра, хиподинамия

ROLE OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE KINDERGARTEN FOR STIMULATE CHILDREN'S FREE GAMES AND PREVENT OF HYPODYNAMIA IN PRE-SCHOOL AGE

Akseniya Tileva

Trakia University, Faculty of Education

ABSTRACT

Children's games represent a key aspect of childhood and are an important factor in children's development. In this context, the aim of the present study is to investigate the role of the educational environment in kindergartens as a factor for stimulating free children's games and for prevention against hypodynamia in preschool children. The subject of the study is the influence of the educational environment in kindergartens on the stimulation of free children's games and the prevention of hypodynamia in children of preschool age, and the subject of the study is the presence of separate play areas (gyms) in three regions of Bulgaria - Vidin, Stara Zagora and Yambol. The methodology includes combined methods of data collection, including literature review, analysis of current information, observation of the educational environment in kindergartens, survey of teachers. Physical and pedagogical aspects have been investigated through statistical data analysis. The results of the study outline deficits in terms of the educational environment - on the one hand, a lack of separate gyms in more than half of the kindergartens studied, on the other hand, they show insufficient pedagogical competence among children's teachers for optimal stimulation of children's physical activity. In conclusion, the study highlights the key role of the educational environment in kindergartens to stimulate children's games and prevent hypodynamia. The need to take measures to prevent this problem is clearly highlighted. The physical and pedagogical aspects of the educational environment are analyzed, presenting examples of good practices and innovations that can be successfully applied to stimulate children's free games.

***Keywords:** educational environment, children's physical development, free childhood play, hypodynamia*

ВЪВЕДЕНИЕ

Научният интерес към ролята на образователната среда се проявява веднага след осъзнаването, че тя е много повече от просто физическо пространство, в което децата прекарват определено време, но и ценен ресурс, организиран по такъв начин, че да подпомага пълноценното им развитие. Осъзнаването на въздействието от промяната на образователната парадигма от съсредоточена върху преподаването към фокусирана към

ученето и усвояването на приложими знания, умения и нагласи при децата превърна организираната образователна среда в мощен компонент при оценяване качеството на образованието. Разбира се, физическата среда не е единственият фактор, който трябва да се вземе предвид в контекста на изграждането на знания. В обновената модернизирана, ергономична и функционална физическа среда, ако няма мотивирани учители и деца, които да се обучават, възпитават и социализират, то тя ще представлява само монумент на материалното прахосничество, лишен от жизненост и смисъл. Поради тази причина образователната среда е не просто „пространство на действие“, а по-скоро среда, в която се осъществяват активни и конструктивни процеси на развитие, социализация, насърчаване на креативност и самоизразяване. Тя представлява място, на което ученето е не просто предаване на информация, а комплексен и холистичен процес, обогатяващ личността на детето и подпомагащ развитието му. Целта е създаването „на качествен образователен продукт, свързан с предучилищна възраст“ (Siderova, 2023, p. 92).

За осъществяване на предучилищното образование се осигурява среда за учене чрез игра, съобразена с възрастовите особености и гарантираща цялостното развитие на детето и неговата безопасност. Тази разпоредба кореспондира с редица констатации в стратегически документи, направени на базата на сериозни научни проучвания, които определят ранните години от живота на човека като най-решаващите за развитието на „основополагащи компетенции и нагласи към ученето, които оказват значително влияние върху по-нататъшните перспективи за образование и заетост и за по-общите постижения и удовлетвореността от живота“ (Препоръка на Съвета на ЕС от 22 май 2019 г. за висококачествени системи за образование и грижа в ранна детска възраст).

Образователната среда е комплекс от физически, материални, социални, емоционални и когнитивни условия, фактори и елементи, които влияят на развитието, израстването и ученето на детето под ръководството на компетентни и мотивирани учители. В този смисъл образователната среда играе важна неотменна роля за физическото развитие на децата от 3 до 7-годишна възраст. В тази възраст децата развиват своите физически способности, които са от решаващо значение за тяхното бъдеще, здраве и благополучие. Според автора два са ключовите фактора, влияещи върху този процес:

- Първо – *физическата инфраструктура* като дворове, спортни площадки и физкультурни салони, които предоставят на децата възможности да упражняват своите двигателни умения, да развиват координацията и баланса и да подобряват физическата си дееспособност.

- Второ – *детските учители* имат важна роля в насърчаването на физическата активност. Те могат да създават стимулираща среда, в която децата се чувстват мотивирани да участват в занимания с физически игри и упражнения. Това насърчава децата да развиват положителни отношения към двигателната активност и да усвояват здравословни навици.

От дълги години двигателната активност на подрастващите е недостатъчна за поддържане на добро здравословно състояние. Наблюдава се т.нар. хиподинамия, която Д. Желева-Терзиева определя още като намалена или ограничена двигателна активност и я разглежда като следствие от съвременните постижения на човечеството в сферата на технологиите, урбанизацията и повишения брой транспортни средства (Желева-Терзиева, 2023). Посоченото явление е причина за болести, характерни в миналото предимно за възрастните хора, и не на последно място – за ниско ниво на координационните и кондиционните способности. Научни проучвания (Попиванова, 2007) доказват наличие на промени и дисбаланс дори при антропометричните данни, като показатели на количествения процес растеж при децата.

Интересът към темата за ролята на образователната среда при насърчаване на свободните детски игри се провокира от споделено по време на продължаващо обучение на учители от няколко града, че невинаги провеждат обучителните ситуации по образователно направление „Физическа култура“, които от I до IV група в детската градина са по 3 пъти седмично. По време на отворена дискусия относно организация на престоя на децата в детската градина, възможностите за свободна игра и намалените резултати при оценката на физическата дееспособност на децата се акцентира върху проблема за често срещаните трудности при организирането на ситуациите по физическа култура, особено когато липсва обособено помещение – физкултурен салон, в детската градина. Занималните в детските градина са обзаведени с мебели, които не са лесно преносими, разместването на столчетата и масичките за осигуряване на свободна площ изисква време и усилия и ако не съществува контрол от страна на директора, просто не се провеждат ситуации по физическа култура. Друг съществен проблем, който се очерта, е липсата на възможности за поддържаща квалификация на учителите в областта на физическата култура и фокусът при избор на теми за квалификация към модерните днес STEM-подходи. Масово учителите изказаха мнение, че днешните деца все по-често и по-дълго остават статични, нямат желание за двигателна активност и не умеят да се самоорганизират за свободна игра. Тревожен е и фактът, че родителите не се безпокоят, че детето им не може да скача с два крака от място (например), но се интересуват колко думи е научило по английски език. Учител, работещ в детска градина без физкултурен салон, сподели, че

има дни, в които децата стават от столчетата в занималнята само за да използват тоалетна. Въпреки факта, че Държавните образователни стандарти (ДОС) за предучилищното образование регламентират при целодневна организация децата да прекарват на открито минимум два часа дневно. А реалностите показват, че за учителите е трудоемко да извеждат децата, особено 3-годишните, защото процесите на обличане и обуване на 25–28 деца отнемат много време и усилия.

Очертаните два съществени проблема – подходяща образователна инфраструктура и продължаващата квалификация на учителите за подобряване на компетентностите за ефективно организиране на обучението по физическа култура и насърчаване на свободните детски игри, са отправна точка при определяне **целта** на настоящото изследване – да проучи ролята на образователната среда в детските градини като фактор за стимулиране на свободните детски игри и за превенция срещу хиподинамията при децата в предучилищна възраст.

МЕТОДИКА

Предметът на изследването е влиянието на образователната среда в детските градини върху стимулирането на свободните детски игри и предотвратяването на хиподинамията при децата в предучилищна възраст, а **обект** на изследването е наличието на обособени зони за игра (физкултурни салони) в три области на България – Видин, Стара Загора и Ямбол.

За изследване ролята на образователната среда за стимулиране на свободните детски игри се осъществи проучване на съществуващите условия в детските градини и по-конкретно наличието или липсата на обособени зони за игра, физкултурни салони и зони за игра на открито в три области на България – Видин, Стара Загора и Ямбол. Изборът на посочените области е продиктуван от желанието за сравнение доколко икономическото развитие на региона има отношение към развитието на образователната инфраструктура и дали и доколко се реализират целите на предучилищното образование за осигуряване на „интелектуално, емоционално, социално, духовно-нравствено и физическо развитие и подкрепа на всеки подрастващ в съответствие с възрастта, потребностите, способностите и интересите му, вземайки предвид значението на играта в процеса на педагогическо взаимодействие“ (Наредба 5 за предучилищното образование).

Сравнителният анализ на данните за наличието на физкултурни салони в детските градини в три различни региона с различно географско местоположение и икономическо развитие има няколко мотива:

Да се изследва и открие зависимост между икономическото и демографското развитие на отделен регион и наличието или липсата на обособени помещения за спорт (физкултурни салони) в детските градини.

В по-далечен план да се изследват факторите, които влияят на физическата активност, физическата дееспособност и здравето на децата от детските градини и да се предложат мерки и политики за насърчаване на местните власти да инвестират в изграждането на подходяща образователна среда и осигуряването на зони за спорт във всяка детска градина.

Предлага се **работна хипотеза**, според която регионите с по-добро икономическо развитие имат изградена образователна инфраструктура, която осигурява условия за развитие на физическата активност на децата чрез свободни детски игри в обособени зони за игра (физкултурни салони).

РЕЗУЛТАТИ

В опит за търсене на решение по представените проблеми се осъществи проучване спрямо съществуващата образователна инфраструктура, засягаща наличието на закрито помещение за спорт в три области в страната – Видин, Стара Загора и Ямбол. Разположението, демографското и икономическото състояние на районите може да дадат обща представа за състоянието на образователната инфраструктура, както и да провокират разработването на областни стратегии за превенция на хиподинамията при подрастващите.

С цел обективност на анализа са използвани данни, които ежегодно се представят от НСИ за всяка самостоятелна детска градина или филиал на територията на цялата страна. В Таблица 1 е представена информация за броя на детските градини в съответната област, броя на детските градини със закрити помещения за спорт и процентното съотношение между двата показателя.

Таблица 1. Информация за броя на физкултурните салони в детските градини

Област	Детски градини (бр.)	Физкултурни салони (бр.)	Съотношение (%)
Видин	40	20	50,0
Стара Загора	107	36	33,6
Ямбол	45	17	37,8

От данните се вижда, че най-благоприятна по отношение на закритите зони за спорт в детските градини е образователната среда в област Видин. Там всяка втора детска градина разполага с физкултурен салон. На този фон в най-добре развитата по отношение на икономическото състояние област Стара Загора ситуацията е най-тревожна. Едва една трета от детските градини разполагат с физкултурен салон, като броят на децата в групите е един от най-високите в страната. В област Ямбол също се констатира недостатъчен брой детски градини с обособени закрити зони за спорт.

Анализираните данни категорично отхвърлят издигнатата работна хипотеза.

За поредна година НП „Квалификация“ на МОН предлага увеличение с повече от един милион лева за финансиране на квалификационни дейности за учители, директори и други педагогически специалисти в области като „Компетентностен подход и образователни резултати“, „Лидерство в образованието“, „Възпитание и ценности“, „Образователни изследвания и форуми“, „Международно сътрудничество в областта на квалификацията на педагогическите специалисти“. Липсата на фокус към проблемите на физическата култура при децата очертава зона на действие и проактивност от страна на всички специалисти в областта на образованието и грижата в ранна детска възраст за преодоляване на очертаните дефицити и разработване на стратегии и политики за превенция на намалената двигателна активност при децата от предучилищна възраст.

ДИСКУСИЯ

В научните среди въпросът за педагогическите аспекти на физическата активност на децата от предучилищна възраст в условията на организирано предучилищно образование има своето значимо място. Автори като Ив. Попов, Р. Алексиев, М. Божилов, М. Глушкова, Цв. Попиванова, М. Тимчев през последните години анализират факторите, които влияят върху двигателната активност на децата, и връзката ѝ с когнитивното, емоционалното и социалното развитие на децата. Една от тезите, които се потвърждават и в настоящото изследване, е връзката между състоянието на материално-физическата спортна база в детските градини и ефективността на обучителните ситуации по физическа култура като фундамент за развитие на свободните детски игри. Очертаните области на интервенция показват посоките, в които следва да се работи на местно, регионално и национално ниво. Нормативно са създадени всички условия и регламенти, които да обезпечат достатъчни условия образователната среда да стимулира двигателната активност и физическата дееспособност на децата – в ДОС за предучилищното образование е опре-

делено, че „Целевата ориентация на стандарта по образователно направление „Физическа култура“ е комплексното развитие на детето от предучилищна възраст: добро здравословно състояние, физическо развитие и дееспособност; потребност, познавателна активност и емоционална удовлетвореност от двигателната дейност; игрови и комуникативни умения в игровата двигателна дейност... Очакваните резултати за това направление са: съответстващо на възрастта ниво на двигателните способности и функционалните възможности на организма; умения за комбиниране на приложните движения и елементи от спортно-подготвителни игри в разнообразни условия; познания за спортове, спортни съоръжения, пособия и екипировка; положително отношение към двигателната активност, здравословния начин на живот, спорта и туризма като фактори за обществен, фамилен и индивидуален просперитет“ (МОН, Наредба 5 за предучилищното образование). В ДОС за физическата среда, библиотечното и информационното осигуряване на детските градини, училищата и центровете за подкрепа на личностното развитие е посочено, че „сградите на детските градини трябва да разполагат с „обособена зона, зони за игра, зала за спорт и музикални занимания, обслужващи, административни и медицински помещения“ (МОН, Наредба 24 за физическата среда). Сградата на всяка детска градина се проектира и поддържа в зависимост от видовете групи и капацитета, както и от специфичните условия на населеното място, така че да се създадат необходимите условия за възпитание, социализиране, обучение и отглеждане на децата. В Наредба № 3 от 5 февруари 2007 г. за здравните изисквания към детските градини, издадена от министъра на здравеопазването, са посочени специфичните здравни изисквания към детските градини, които се прилагат за всички предучилищни институции, независимо от вида на тяхната собственост. Тези изисквания се отнасят до сградите и помещенията, оборудването и обзавеждането на помещенията, факторите на средата, дейността в детската градина. Тук основна отговорност за организирането и поддържането на здравословна и безопасна среда на образование, възпитание и социализация е вменена на директора на детската градина. Освен дисциплинарна отговорност управляващият детска градина носи и морална отговорност за гарантирането на материалната и културната среда, в които функционират различните субекти на образователно взаимодействие – деца, учители, родители и помощен персонал.

Въпросите, които произтичат от гореизложеното, са няколко: „Защо при наличие на правна рамка, гарантираща здравословното отглеждане, обучение, възпитание и социализация на децата от предучилищна възраст, резултатите от физическата дееспособност

на децата спадат?“, „Какви са подходящите дейности и политики, които следва да направят местните власти, тъй като детските градини са публична общинска собственост и техен принципал са Общинските съвети, за да мотивират местните администрации и кметовете на общини да инвестират в изграждане на подходяща образователна инфраструктура?“, „Достатъчни ли са възможностите за подобряване на компетенциите на учителите по отношение организиране на ефективна образователна среда, в която децата да играят свободно, да се движат и удовлетворяват потребностите си от физическа активност и спорт?“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разглежданата тема очертава проблемните области, които се нуждаят от особено внимание и възможности, които съвместно – академична общност, учители, директори, образователни експерти, родители, местна власт трябва отговорно да започнат да решават още днес. Поставянето във фокуса на общественото внимание на темата за физическото здраве и двигателната активност при подрастващите и пряката им релация с когнитивното, емоционалното и социалното развитие на детето е онова действие, с което се гарантира едно от задълженията на общество – осигуряване на щастливо детство за всяко едно дете.

ЛИТЕРАТУРА

Желева-Терзиева, Д. (2023). Извънучилищната физкултурна работа в противодействие на хиподинамията. *Norwegian Journal of development of the International Science*, 107, pp. 34-38, ISSN 3453-9875. // Zheleva-Terzieva, D. (2023). Izvanuchilishtnata fizkulturna rabota v protivodejstvie na hipodinamiqta. *Norwegian Journal of development of the International Science*, 107, pp. 34-38, ISSN 3453-9875.

Попиванова, Ц. (2007). Двигателната активност и здравето на учениците. *Учителско дело*, бр. 7, 6. // Popivanova, Ts. (2007). Dvigatelnata aktivnost i zdraveto na uchenitsite. *Uchitelsko delo*, 7, p. 6.

Наредба 3 от 05.02.2007 г. за здравните изисквания към детските градини. // Naredna 3 ot 05.02.2007 g. za zdravnite iziskvaniq kam detskite gradini. https://www.mh.government.bg/media/filer_public/2015/04/17/naredba3-ot-05-02-2007g-zdravni-iziskvania-detski-gradini.pdf

Наредба 5 от 03.06.2016 г. за предучилищното образование. // Naredba 5 ot 03.06.2016 g. za preduchilishtnoto obrazovanie. <https://web.mon.bg/bg/59#N5-2016>

Наредба 24 от 10.09.2020 г. за физическата среда и информационното и библиотечното осигуряване на детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие. // Naredba 24 ot 10.09.2020 g. za fizicheskata sreda i informacionното i bibliotечно osigurqvanе na detskite gradini, uchilishtata i tsentroвете за podkrepa na lichnostno razvitiе. <https://web.mon.bg/bg/59#N24-2020>

НСИ, Закрити помещения за спорт и музикални занимания и басейни в детски градини. // NSI, Zakriti pomeshteniқ za sport i muzikalni zanimaniқ i basenji v detski gradini. <https://www.nsi.bg/bg/content/20540/>

Препоръка на Съвета на ЕС от 22 май 2019 г. за висококачествени системи за образование и грижа в ранна детска възраст. // Preporaka na Saveta na ES ot 22.05.2019 g. za visokokachestveni sistemi za obrazovanie i grizha v ranna detska vazrast. <https://op.europa.eu/bg/publication-detail/-/publication/38e20eca-876b-11e9-9f05-01aa75ed71a1>

Siderova, D. (2023). The Linguodidactic Case through the Prism of the Communicative Approach to the Text. *Trakia Journal of Sciences*, 21 (2), 87 – 92.

Автор за кореспонденция:

Аксения Тилева

Тракийски университет,

Педагогически факултет

e-mail: akseniya.tileva@trakia-uni.bg